

Personaje ale erosului: iubiții și iubitorii
The characters of Eros: lovers and those
who love

Nina Corcinschi,
doctor în filologie, conferențiar
universitar,
Catedra de istorie și teorie literară,
Facultatea de Filologie,
UPS „Ion Creangă”, Chișinău

Rezumat

Iubirea are o natură contradictorie inerentă, orice formă ar lua ea: misogină, misandrică, vanitoasă, romantică, pasională. Tărâmul iubirii reprezintă o arenă cu un duel perpetuu. Personajele însele confirmă o natură duală, contradictorie. Un paradox există chiar în natura duală a misoginului: el urăște femeia, iubind-o. Don Juan este în același sens cuceritorul cucerit de feminitate, obsedat de posesie. Spre deosebire de Casanova, un hedonist nepericulos, Don Juan este ispita care sperie și atrage în același timp, furnizând ingredientul de bază al seducției: puterea iluziei. Alți seducători notorii ai literaturii sunt *sedușii fatali*, personajele de tip Tristan, Abelard, Don Quijote etc., îndrăgostiții împătimiți, însetații nu de feminitate, ca Don Juan, ci de femeia unică.

Cuvinte-cheie: personaj, eros, Don Juan, lolite, ispite, Casanova.

Abstract

Love has an inherently contradictory nature, whichever form it takes: misogynistic, misandric, narcissistic, romantic, passionate. The realm of love is an arena with a perpetual duel. The characters themselves substantiate a dual, contradictory nature. A paradox exists even in the dual nature of a misogynist: he hates the woman while loving her. Don Juan is in the same sense as the conqueror conquered by femininity, obsessed with possession. Unlike Casanova, a non-dangerous hedonist, Don Juan is temptation which dismays and attracts at the same time, offering the main ingredient of

seduction: the power of illusion. Other notorious seducers of literature are *fatal seducers*, characters like Tristan, Abelard, Don Quixote, etc., passionate lovers, desiring not femininity like Don Juan, but the unique woman.

Keywords: character, eros, Don Juan, lolitsa, temptations, Casanova.

Personajele literare antrenate în câmpul erotic, iubiții și iubitorii, confirmă în mod constant o natură duală, contradictorie. Există un paradox chiar în natura duală a misoginului: el urăște femeia, iubind-o. Don Juan este, în același sens, cuceritorul cucerit de feminitate, obsedat de posesie. Spre deosebire de Casanova, un hedonist nepericulos, Don Juan este ispita care sperie și atrage în același timp, furnizând ingredientul de bază al seducției: puterea iluziei, cum scrie Jean Baudrillard: „Să seduci, să seduci mereu. Să dejoci puterea erotică prin impetuoasa putere a jocului și a stratagemei – să întinzi capcane chiar și în acest vertij și, chiar în al șaptelea cer fiind, să stăpânești încă ironicele căi ale infernului – aceasta este seducția, aceasta este forma iluziei, acesta este geniul malițios al pasiunii [2, p. 125].

În literatura română, apariția fastidiosului personaj e pe filieră folclorizantă, legată fiind de *mitul Zburătorului* și de replica feminină a seducătorului, Zburătoarea. În literatura cultă, motivul seducătorului apare în nuvela *Zoe* (1829) a lui Costache Negruzzi. Daniela

Sitaru-Tăut, unul dintre exegeții cei mai aplicați ai fenomenului donjuanesc în literatura română, surprinde motive donjuanești la D. Bolintineanu, B.P. Hasdeu, G. Baronzi, I.M. Bujoreanu, C.D. Aricescu, R. Ionescu, M. Caragiale, G. Mihăescu, H. Papadat-Bengescu, A. Holban, N. Breban. Deși se referă și la Don Juanul crengian, exegeta nu-l vede reprezentativ. Considerăm, dimpotrivă, că personajul crengian donjuanesc, moș Nichifor Coțcarul, este o prezență ilustrativă a fenomenului. Moș Nichifor Coțcariu este un seducător care trăiește în stihia naturală a cuceririi. E vânătorul autentic. Pentru el, seducția este act natural, producându-se după legile organice ale firii. Personajul lui Creangă este maestrul care aduce femeia de partea plăcerii, printr-o strategie mai degrabă a firii/naturii, decât a culturii. Spre deosebire de el, Don Juanul lui Nicolae Breban imită prototipul livresc, actul lui este unul artistic, instalat în *mediere culturală*, prin reflecție, analiză și raportare la model. La Breban, vorbim deja de o conștiință culturală, de un dialog cu mitul, în spiritul unei „melancolii a descendenței”, în termenii Monicăi Spiridon [6].

Genealogia culturală a prototipului donjuanesc în teatru, în piesa lui Alexandru Sever *Don Juan Apocalipticul*, în piesa lui Teodor Mazilu *Don Juan moare ca toți ceilalți* sau în *Dona Juana* lui Radu Stanca

ar merita o discuție aparte despre recurența artistică a prototipului în dramaturgie.

Dacă în câmpul seducției *Don Juanii* sunt atleții pasiunii, *dandy*-ii, prin frigiditatea lor funciară, sunt cel mai departe de pasionalitate. Personajul *dandy* e steril și rece, „își compune un stil crepuscular, ușor pervers, cum perversă și amorală este chiar seducția pe care o exercită asupra celor din jur”, scrie Adriana Babeți [1, p. 215]. Fără a avea relația lui Don Juan cu femeia, *dandy* are în comun cu acesta fascinația *distanței care seduce*. Se arată dezinteresat, plictisit, lipsit de dorință seductivă și astfel provoacă, subversiv, interesul erotic. Este trufaș, ironic și detașat, răbdător, induce suspans, dispune de strategii sigure de impresionare și cucerire. Natura satanică (efect de morgă culturală sau de predispoziție temperamentală) face din *dandy* un perturbator fatalist al erosului. Angajat într-o relație de iubire, acesta împinge sentimentul spre exces, situând erosul în orizontul thanaticului violent, așa cum se întâmplă în *Princepele* lui Eugen Barbu. Messerul care-l seduce pe Princepe este figura exemplară a unui *dandy* satanic, care include într-o „estetică a negației” lumea și pe Dumnezeu. Frumos „ca un demon”, messerul atrage pentru a respinge, fascinează pentru a distruge cu cruzimea de libertin a Marchizului de Sade, iubirea lui fiind un succedaneu al infernului.

La celălalt pol al seducției fatale se află curtezanele, lolitele, femeile-vampe, purtătoarele de patimi, seducătoarele bovarice, *personajele borderline* ale literaturii erotice. Seducția feminină a fost mereu o armă letală a orgoliului și vanității masculine. „Cum să nu te temi de o făptură care nu-i niciodată atât de primejdioasă ca atunci când surâde?”, scrie Jean Delumeau despre „frica” exercitată de femeia seducțională (identificată, prin sexualitatea ei devoratoare, cu vrăjitoarea) [4, p. 200].

Literatura interbelică a readus prototipul boccacian al femeii subjgate de simțuri. Imaginea curtezanei este o figură predilectă în special în proza lui Felix Aderca, scriitorul preocupat de imaginea contradictorie, antinomică a feminității, de fecioară și bacantă, străbătută de lumini și umbre ispititoare. Femeile sale aduc senzualitatea în perversiune și perversiunea în neprihănire. Nuța, „regina de pe Neptun”, este femeia fatală, ispititoarea, „șerpoaica” biblică („scoase un măr din sân și i-l dăru”), care seduce bărbații în mod terifiant, înrobindu-i. Personajele sale feminine, Leia, Smărăndița, Johanna „cea cu arome de lapte”, Alina, „mireasa multiplă”, emană o neobișnuită putere de fascinație și trezesc patimi și fantasme vechi. Alina animă în imaginarul erotic al lui Nicu Boldescu vechea himeră a deflorării, „dreptul primii noți” și, în consecință, marea decepție

„pentru o feciorie dreasă, pentru o nevinovăție măsluită”.

Proza lui Felix Aderca și cea a lui Gib Mihăiescu a constituit subiectul unei cercetări a feminității și erotismului, semnată de Victoria Huiban. Autoarea consideră „panfeminizarea” elementul-cheie al prozei lui Aderca [5, p. 27]. Felul în care își portretizează Aderca femeile, nuanțele voluptăților pe care le pune în valoare „se înscriu într-o *estetică erotică*, implicând un *elogiu al feminității*”, scrie Victoria Huiban [5, p. 27]. La fel și Gib Mihăiescu este considerat un creator al femeii în dubla ei reprezentare arhetipală, de donna angelicata și de ființă orgiastică. „Poate la nici un alt scriitor, ca la Gib I. Mihăiescu, ipostazierea feminității nu capătă nuanțe atât de diferite, de la trivialitate și patimă adulterină, la idealizare și fidelitate absolută” [5, p. 142].

Literatura română postbelică a reînviat imaginea curtezanei după un hiata ideologic comunist, în care astfel de personaje au fost prohibite. Apariția romanului *Belle de nuit. Aventurile intime ale unei prostituate bucureștene*, în 2006 (cu autor anonim), a readus, cu fast, figura delicioasă a curtezanei în spațiul literar românesc. Punctul intertextual de pornire este *Belle de jour*, romanul londonez care a făcut furori la apariție. Protagonista este o nimfomană culturalizată, bântuită deopotrivă de hormoni și de linkuri. Plăcerea ei este nu

doar sexul, ci, concomitent, și discursul despre sex.

Femeia fatală a literaturii române postbelice este, fără îndoială, Leontina, din *Pupa russa* (2004) de Gh. Crăciun. La fel ca și Alina, personajul lui Felix Aderca, Leontina este o condamnată la senzualitate. Deosebit de dotată erotic, Leontina nu va reuși niciodată să ridice sexualitatea la demnitatea erotismului. Va trezi însă, ca și Alina, forța instinctului, va subjuga pofta, va conduce stihia simțurilor pe cele mai nebănuite căi.

Spre deosebire de personajul lui Felix Aderca, Leontina este de o complexitate deosebită. Este un personaj scindat ontologic (Leon/Tina), fiind și o imagine a schizoidării societății comuniste. Leontina este ființa bovarică a comunismului. Ea trebuie să reziste cu orice preț într-o societate anchilozantă, cu efecte reificatoare. Fantasma ei deformatoare este modelul femeii-fatale. Femeinitatea ei clocotitoare nu găsește un alt dețeu decât într-o formă masochistică a prostituției, care o va goli de suflet, o va reifica simbolic și o va omorî la propriu.

Literatura ultimilor ani preia imaginea curtezanei, ducând-o în neantul prostituției, în care femeia pierde orice demnitate de om, sau îi reabilitează imaginea, căutând în ea fiorul transcendenței. Această a doua ipostază este interesantă din punct de vedere

literar, prin felul în care re poziționează estetic și ontologic imaginea-prototip. Un neoromantism aparte va nimba imaginea curtezanei cu apetență pentru filozofare și monolog din romanul Doinei Postolache *Vicii* (2016) sau a prostituatei convertite la iluzia transcenderii, din romanul *Pastorala* (2017) de Ghenadie Postolache. N-au scăpat nici Lolitele de atenția scriitorilor români. În romanul *Virginica*, Ovidiu Simion reînvie pe nimfomana Lolita în figura unei pubere, Virginica, personaj memorabil tocmai prin capacitatea ei de iradiere colectivă. În orice puberă doarme o Lolită, atâta timp cât se găsește un Nen, avid de nimfete.

Și ultimii seducători notorii ai literaturii sunt *sedușii fatali*, personajele de tip Tristan, Abelard, Don Quijote etc., îndrăgostiții împătimiți, însetații nu de feminitate, ca Don Juan, ci de femeia unică. Armele lor de seducție sunt insistența, loialitatea, credința în femeia unică. De regulă, ei se lasă cucerii de femei excepționale, ca Doamna T (cazul Ladima – Emilia este o excepție susceptibilă de parodie) sau Adela (merită reținută asocierea pe care o face Nicolae Manolescu între Codrescu și un seducător rasat, de mare rafinement și acuitate a simțurilor, comparabil până la un punct cu personajul donjuanesc al lui Kiekegaard).

Donna Alba, frumoasa semeață și inaccesibilă, „cu o privire care nu se opra nicăieri”, din romanul cu titlul omonim al lui

Gib Mihăescu, va deveni idealul feminin al lui Mihai Aspru, care o urmărește cu ardoare de Don Quijote. Din orice unghi ar privi-o, ea se arată pentru el ca „o minune totală”. Donna Alba este visul oricărui seducător, prin inaccesibilitate și distanță rece, care provoacă competiția și incită spiritul vânătoarei. O ipostază deformată a imaginii lui Tristan este personajul oedipian al lui Alexandru Robot, din romanul *Music-Hall*. Este unul din puținele romane românești care ilustrează obsesia incestuoasă, de natură psihotică, a fiului pentru mama sa. Iubirea nu este proiecție a sufletului (pereche), ci o „jertfă a refulării” (Freud), declanșatoare de reprezentări obsesive și nevroze. Don Juanul lui Breban își va mărturisi fascinația de tinerețe pentru fantasma femeii din turn, de tipul Beatrice, Dona Alba.

Iubirea are o natură contradictorie inerentă, orice formă ar lua ea (misogină, misandrică, vanitoasă, romantică, pasională). Tărâmul iubirii reprezintă o arenă cu un duel perpetuu. Provocările cu demoni neobosiți, ca gelozia, vanitatea, furia, ura, se țin lanț, cum bine remarcă Pascal Bruckner în *Paradoxul iubirii*. „«Nu sunt demn de tine!», strigă amantul în primele zile. «Nu mă meriți», își reproșează apoi partenerii dezamăgiții. Declarăm iubirea așa cum declarăm războiul, conform expresiei consacrate, și deschidem, de asemenea, un spațiu războinic. Este un loc

de mari intensități, care pot bascula în ostilitate puternică. Deprecierea mocnea în idealizare, denigrarea, în adorație. «Te iubesc, te vreau, te urăsc, îți port ranchiuna!»» [3, p. 86].

O competiție este relația dintre îndrăgostiți. Dar ce competiție!

Referințe bibliografice

1. Babeți, Adriana, *Dandysmul. O istorie*, Iași, Polirom, 2004.
2. Baudrillard, Jean, *Strategiile fatale*. Trad. de Felicia Sicoie, Iași, Polirom, 1996.
3. Bruckner, Pascal, *Paradoxul iubirii*. Traducere de Irina Mavrodin, București, Editura Trei, 2011.
4. *Frica în Occident (sec. XIV – XVIII). O cetate asediată*, vol. II. Traducere, postfață și note de Modest Morariu, București, Meridiane, 1986.
5. Huiban, Victoria, *Feminitate și erotism în literatură*, Bacău, Editura Alma Mater, 2010.
6. Spiridon, Monica, *Melancholia descendenței. O perspectivă fenomenologică asupra memoriei generice a literaturii*, ed. a II-a. Iași: Polirom, 2000.